

איליה בייביקוב מרוסית: לנה בייביקוב ולנה זידל

חורף באי

צָכְעָם הָאָפֶר שֶׁל יָמֵי הָאֲחֻרָנִים שֶׁל הַחֹרֶף
מִתְאַיִם לַפְּנֵי הַנוֹף הַצָּרוּד
קוֹי הָעֲנָפִים הַמְשֻׁרְטָטִים בְּצַפְרָן
מְדַלְלִים בְּעֶרְפֶּל
צְנוּנִית דִּיקוֹן נִרְקֶכֶת בְּשֻׁדוֹת
בְּמִדּוּרוֹת בְּטַעַם רוֹסִי
עֲלֶיהָ מְעֵלִים בָּאֵשׁ

לפני שהקיץ משתלט עלינו הנה עוד ד"ש שירי נפלא לחורף שכמעט לא היה. איליה בייביקוב כתב את המילה "אפור" ומראה שיש לה הרבה יותר מחמישים גוונים. מיתרי הקול של הנוף הם צרודים לרגע והמדורות "בטעם רוסי" בוערות לנצח. אז מה נשאר? אולי הענפים המתחדדים לציפורן כדי לצייר את מה שהדמיון עוד לא העז לחלום.

רנני סומק

"פתוח - אני עונה. פתוח"

הרס גלעד: כל אור בעצם, הרצאת פרס 2013, 81 עמ'

הרס גלעד | כל אור בעצם

"כְּשֶׁהֲעֵצִים רָכְנוּ אֵלַי כְּפֹת יָדֵי פְצָחוֹ בְּמַחֹל מְעֻרְבֶּלֶת נִמְסוּ אֵל זֶהָרַי אֵילָנֵי יָרֵק" (עמ' 9). בשורות אלו נפתח ספרה של גלעד, הזן מניחות יסוד לאחד הצירים המרכזיים בו - תיאור החוויה הנמינימלית, תחושת ההתעלות של התמוגגות בטבע או באהבה. היבט זה בכתיבתה של גלעד בא לידי ביטוי גם באחד השירים היפים ביותר בספר - 'אחרית הלילות' (עמ' 40) שמופיע גם על הכריכה האחורית. שיאו של השיר הוא מצב תודעתי שבו מתוך ידיעת השלמות מתאפשר מגע עם רחוניות נשית שביכולתה לכרוא חיים ועולם - "יִחְפָּה אֶסֶד לִיעֲרוֹת / לְהִרְוֹת כְּנָהָר אֶכְפִּיל עוֹלְמוֹת בְּשֻׁטֵף עֵינַי / אֲדַהֵר". ההיבט הנמינימלי בספר מזמין השואה בינו לבין הספר שיד עידום מאת ללה (חד קרן 2012), המשודרת הקשמירית בת המאה הארבע-עשרה, שתרגמה גלעד באחרונה. גם ספרה של ללה נפתח בחוויית התמוגגות - "רִקְדִי לָלֶה, וְאֵין לְעוֹדֶךָ / אֵלָּא אֵוִיר, שִׁירִי, לָלֶה, לְבִרְשֵׁת שְׂמִים" (עמ' 21), והניסיון להסיר את אשליית המציאות המפרידה בינה לבין הטבע, האל, ה'זה', עומד במרכז חייה ושירתה - "אֵזָ נִטָּף לְתוֹכִי עֵסִסוֹ הַצֹּלֵל / שֶׁל יָרֵחַ חֹרֶשׁ, כְּלֹם נִמְגַז לְתוֹךְ כְּלֹם" (עמ' 100). אולם דווקא השואה העומדת על נקודות השוני בין שני הספרים חושפת את מורכבות שירתה של גלעד, ואת המקומות שבהם היא מתרחבת אל מעבר לנקודת המוצא המשותפת לשתי המשודרות. גלעד אינה מבקשת לפרוש מעל אשליית המציאות, כי אם מנסה לחיות במגע מלא עמה, תוך שהיא חושפת את היבטיה הנגשבים. דומני שעדות לניסיונה זה מופיעה כבר בשם שבחרה לספר: "כל אור בעצם". ויתורה של גלעד על התמסרות מלאה לאור, לתודעת ללה, כרוך גם באמביוולנציה וקושי. הרברים ניכרים, למשל, בשיר 'הובלות' (עמ' 54), שבו משקיפה גלעד ממרום הקומה השלישית אל ההרוב שבו חונה משאית צהובה של איקאה "אותיות תג כחולות על גבה: חלומות שלוקחים הִבִּיתָה". השיר נפתח בשורה "אֵשֶׁה יֹצְאָת לְרֵחוֹב, בְּדִדְכָה מִתְחַכֶּכֶת כְּתַפֵּה בְּרֹפֶן מְשֻׁאֵי / חוֹנָה עַל מְדֻרְכָה. מִבְּטֵי אֶתָּה, חֹשֶׁתִי כִּי לִפְנֵי תִיאֹר מְדוּיָק לֹאֲפֹן שְׁבוּ מִתְחַכֵּךְ בְּמִצִּיאַת מִבְטָה שֶׁל הָרִס גִּלְעָד וְאִתּוֹ חוּוִייתָה, בְּהַמְשָׁךְ הַשִּׁיר וּבִסְפֵר כּוֹלוֹ. בְּבֵית הָאֲחֻרָן בְּשִׁיר גִּלְעָד אֵינָה רַק מִתְבַּנְנֶת-מִתְחַכֶּכֶת בְּעוֹלָם - הִיא מְזַמֶּנֶת אוֹתוֹ לְכוּא אֶל תּוֹכָה, גַּם בְּמַחִיר הַפְּחָד לְאֲבֹר אֶת אֲחִיזָתָה בְּמוֹפֶשֶׁת: "פְּתוּחַ - / אֲנִי עוֹנָה. פְּתוּחַ".

לתודעת האהבה. מכאן מתפתחת הכרה בממד שמעבר לגוף ולזמן, המעמיק את משמעות האהבה.

בתקופת ההיריון ובסמוך ללידה מתוארת הבת כמי שמסירה את המוות מעל אביה. לדוגמה, מתוך שלושה שירים מן הספר *כשנה הראשונה לחיך* (2007): בצפייה באולטרסאונד, פועם לבו בקצב לבה: "רֹצָה לְחִיּוֹת רֹצָה לְחִיּוֹת רֹצָה לְחִיּוֹת. הוּ שֶׁמְחַהֵּוּ" (אולטרסאונד, שיר שבח עמ' 105); "הַתּוֹחֵי אוֹתָךְ בְּעֵינֵי הַמּוֹת / שְׁלֹרְעֵה סֶבֶךְ אֶת פְּנֵי. [...] אֲלֶמְד אוֹתָךְ לְלַכֵּת אִם תִּלְמְדֵי אוֹתִי לְחִיּוֹת" (לבתני עמ' 106); "אֲשֻׁטֶף אוֹתָךְ, אֲנָקָה / אֶת קֶשֶׁת גּוֹפֶךְ / וְיַחַד נִשְׁגָר חֵץ חַיִּים / בְּלִבּוֹ שֶׁל יוֹם נוֹסֶף" (עמ' 111). וגם בספר הבא - *שירים לדה* (2009): "יִלְדֵתִי הַשְּׁחִירִית / יִלְדֵתִי כֹל הַלֵּיל / יִרְאֵתִי אַחֲרִית / עַד שֶׁבָּאת לִי גוֹאֵל" (המנון בוקר עמ' 139). בשיר אחר בספר זה 'מחשבה לילית' (עמ' 153), מסתמן תהליך מעניין: בבית הראשון חודרת תודעת המוות אל האהבה המגינה והמנחמת, ובבית השני ממחר הכותב לסגור את הפרצה: "כְּשֶׁאֲנִי מֵאֲכִיל אוֹתָךְ / וּבְחֹרֶץ הַחֲשֵׁכָה גְדוֹלָה, אֲנִי חוֹשֵׁב / עַל מוֹתִי. מוֹל שְׁפִתֶיךָ הַגּוֹמְעוֹת / נוֹחַל מִחֶמֶם אֲנִי חוֹטֵא / בְּהִדְוָרֵי אֵינִתּוֹ // אֲבָל כְּשֶׁאֲתִּיחֵלָה לְחוֹשׁ שְׁבַע, מִתְמַתַּחַת בְּמֵלֶא הַסְּנִימִטְרִים / וְעֵינַיִךְ שְׁטוֹת בְּהִדְוָיָה רָכָה / אֲנִי מִמָּהָר לְהִשְׁתַּכְנַע: לֹא אָמוֹת."

בספרים הבאים, כביטוי להתפתחותם ההדדית של הבת ואביה, הכרתו של האחרון בנפרדותה ממנו, הבת הולכת ומשחררת מתפקידה כחיץ בין האב לבין אחריותו, ומופיעים שירים המתייחסים אל חייה שאחרי לכתו לעולמו. שם מושם הדגש בבת ובהמשכיות חייה, אך הבחנתי בהם ברמזים לממד נוסף שמתפתח: דומה כי דווקא עיסוקו הרב של וייכרט במוות הבלתי נמנע, הוביל אותו להתרחבות תודעתית, ולמגע עם מה שאינו בר-חלוף: "הָאֵם תּוֹכְרֵי שְׁהִיִּיתִי שָׁם, רַחֵב / כְּמוֹ אוֹלָם שִׁמְשִׁיךְ לְהִקְשִׁיב / גַּם כְּשֶׁתִּגְנֵי בּוֹ עַל כְּמָה רִיקָה, לְכַרְי?" (שאלה עמ' 174, *שברים ומכפלות* 2010). וייכרט משלים עם עובדת מותו ומוצא נחמה באהבתו, היות שחרגה מגבולות קיומו המוגבל, ועתידה להמשיך ולהתקיים בזיכרונה ובנפשה של ילדתו. השיר 'טבע הרברים', ח"י שורות' (עמ' 191, *בקווים דקים* 2012), מציג גם הוא דוגמה נפלאה, ואביא את חלקו השני במלואו: "הַשְּׂאֵרִי, כְּכֹל שְׂרֵךְ תּוֹכֵלִי, בְּתוֹךְ שְׁלֶךְ / אֲנִי שֶׁכְּבֵר אֵינְנִי, אוֹתָךְ בְּתוֹךְ גְּבוּלִי / רוֹצֵי לָךְ קֵלָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, הַתְּמַסְרִי לְעֵנַג כֹּל הַגְּחֻמוֹת. וְשֶׁהַמְעִידוֹת / יְהִיוּ קְטָנוֹת, כְּמֵדֵת הַלְּאִילִית שֶׁל חֲפְרִפְרִי, לֹא יוֹתֵר. וְאֵם לְרֹגַע תִּתְּפֵנִי מִן הַמְּרוֹד / וְתוֹבֵאֵי לְעֵמֹד מוֹל חֲלֻקְתִּי, בְּכֹל מְקוֹם / שְׁבוּ תִשְׁכְּן, זְכָרִי שְׁכֻשְׁהִיִּיתִי גּוֹר / דּוֹמָה אֵלֶיךָ כֹּל אֲהַבְתִּי."

השירה, כמו האהבה, מתייצבת אל מול התמותיות - "אֵל תִּקְשִׁיבִי לִי. גַּם לִי אֵין פְּתוּחַ / מְלִכְד סְדוּיָן הָעֻקְשֵׁנִי שֶׁל הַמְּלִים / כְּגֹדַר בְּפִנֵי הַמָּזן, הַפְּקַעַת דְּבָרִים מְגוֹרֵת מוֹתֵם" (מיטה עמ' 8, *מיטה* 1994). או דוגמה מתקופה מאוחרת יותר - "עַד שִׁסִּירוֹ אֶת הַשְּׁעוֹן / מִן הַיָּד אֲנִי רֹצָה לְשַׁגֵּר / גְּדוּדֵי אֲצַבְעוֹת אֶל הַדָּךְ / לְכַתֵּב אֶת מַה שְׁנֹדֶף // וְלֶאֱחָל לֹ אֲרִיכּוֹת יָמִים גַּם / אֲחֵרֵי שִׁסִּירוֹ אֶת הַשְּׁעוֹן / מִן הַיָּד." (שעון יד עמ' 59, *מבט חוזר* 2002).

אולם, כמו ביחס לאהבה, גם כאן וייכרט נזהר מאידיאליזציות ובשירים רבים הוא נותר ספקן - "אֵל תְּטַעֵה לְחֹשֶׁב שְׁעִין נָחָה עַל שִׁירֶיךָ, הַזְכָּרָן מִתְפַּוֵּד בְּיַחַד עִם שִׁירֶיךָ" (תמיד מול הים עמ' 33, *בהולים* 2000); "אֲבָל שִׁירִים אֵין אִישׁ קוֹרֵא / הֵם נָחִים כְּמַצְבוֹת פְּלוֹת" (הערה ברבר שיריך עמ' 69, *פתח אהבה לעולם* 2004). כתוצאה מכך, ובדומה לתהליך שעבר מול בתו, מתפתחת אצל הכותב היכולת להכיל בו זמנית את המתכלה הנצחית. ידיעת המוות סוללת הדרך למגע עם הנצח, המגע עם הנצח לא נועד לשחרר מתודעת התמותיות המתמדת אלא להפך - דומה שהתודעות מחודדת זו את זו. וייכרט מתייחס לתהליך באופן ישיר בשיר 'לזכרו של משורר תל אביבי' (עמ' 16, *מיטה* 1994) "אֵוִיל רַק עֶכְשָׁה, לְאַחַר שְׂרֻכְשֵׁת בְּמֵאֲמִךְ / אֶת חֻכְמַת הַחֹלֶף, נִגְלָה".